

॥ तैत्तिरीय आरण्यकम् ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः — अरुणप्रश्नः ॥

ॐ भ॒द्रं कर्णे॑भिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमाक्षभिर्यज॑त्राः।
 स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टु॒वाꣳ संस्त॑नूभिः। व्यशेम॑ दे॒वहि॑तं यदायुः।
 स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृद्धश्र॑वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
 स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अरि॑ष्टनेमिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॑स्पतिर्दधातु॥
 ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

भ॒द्रं कर्णे॑भिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमाक्षभिर्यज॑त्राः।
 स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टु॒वाꣳ संस्त॑नूभिः। व्यशेम॑ दे॒वहि॑तं यदायुः।
 स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृद्धश्र॑वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
 स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अरि॑ष्टनेमिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॑स्पतिर्दधातु॥
 आप॑मापाम॒पः सर्वाः॑। अ॒स्माद॒स्मादि॒तोऽमु॑तः॥१॥

अ॒ग्निर्वा॒युश्च॒ सूर्य॑श्च। स॒ह सं॑श्चस्कर॒र्द्धिया॑। वा॒य्वश्वा॑
 रश्मि॑पत॒यः। मरी॑च्यात्मानो॒ अद्रु॑हः। दे॒वीर्भु॑वन्सू॒वरीः॑।
 पु॒त्रव॑त्वाय॒ मे सु॑त। म॒हाना॑ग्नीर्म॒हामा॑नाः। म॒ह॒सो म॑ह॒सः
 स्वः॑। दे॒वीः प॑र्जन्यसू॒वरीः॑। पु॒त्रव॑त्वाय॒ मे सु॑त॥२॥

अ॒पाश्र्यु॑ष्णिम॒पा रक्षः॑। अ॒पाश्र्यु॑ष्णिम॒पा रघम्। अ॒पा॑घ्ना॒मपं
चा॒वर्ति॑म्। अ॒पदे॑वीरि॒तो हि॑त। वज्रं दे॒वीर॑जी॒ताः॒श्च। भुव॑नं
देव॒सूव॑रीः। आ॒दि॒त्यान॑दि॒तिं दे॒वीम्। योनि॑नोर्ध्वमुदी॒षत॑।
शि॒वा नः॑ शन्त॑मा भवन्तु। दि॒व्या आप॑ ओष॑धयः। सु॒मृ॒डीका
सर॑स्वति। मा ते व्यो॑म स॒न्दृशि॑॥३॥

[१]

स्मृ॒तिः प्र॒त्यक्ष॑मैति॒ह्यम्। अनु॑मानश्चतुष्ट॒यम्। ए॒तैरा॑दि॒त्य-
मण्ड॑लम्। सर्वै॑रेव॒ विधा॑स्यते। सूर्यो॑ मरी॑चिमाद॑त्ते।
सर्व॑स्माद्भुव॑नाद॒धि। तस्याः॑ पाकवि॑शेषेण। स्मृ॒तं का॑ल-
वि॒शेष॑णम्। न॒दीव॒ प्रभ॑वात्का॒चित्। अ॒क्षय्या॑थ्स्यन्द॒ते
यथा॑॥४॥

तां नद्योऽ॒भि सं॑माय॒न्ति। सोरुः॑ सती॑ न नि॒वर्त॑ते। ए॒वं
ना॒नास॑मुत्था॒नाः। का॒लाः संव॑त्सर॒ः श्रि॑ताः। अणु॑शश्च
म॒हश॑श्च। सर्वे॑ समव॒यत्रि॑तम्। सतैः॑ स॒र्वैः सं॑मावि॒ष्टः। ऊ॒रुः
स॒न्न नि॒वर्त॑ते। अधि॑संव॒त्सरं॑ वि॒द्यात्। तदे॒वं लक्ष॑णे॥५॥

अणु॑भिश्च म॒हद्भि॑श्च। सु॒मारूढः॑ प्र॒दृश्य॑ते। संव॑त्सरः
प्र॒त्यक्षे॑ण। ना॒धिस॑त्वः प्र॒दृश्य॑ते। प॒टरो॑ विक्लि॑धः पि॒ङ्गः।
ए॒तद्व॑रुण॒लक्ष॑णम्। यत्रै॑तदुप॒दृश्य॑ते। स॒हस्रं॑ तत्र॒ नीय॑ते।

एकं हि शिरो नाना मुखे। कृत्स्नं तद्वतुलक्षणम्॥६॥

उभयतः सप्तैन्द्रियाणि। जल्पितं त्वेव दिह्यते। शुक्लकृष्णे
संवत्सरस्य। दक्षिणवामयोः पार्श्वयोः। तस्यैषा भवति। शुक्रं
तै अन्यद्यजतं तै अन्यत्। विषुरूपे अहनी द्यौरिवासि। विश्वा
हि माया अवसि स्वधावः। भद्रा तै पूषन्निह रातिरस्त्विति।
नात्र भुवनम्। न पूषा। न पशवः। नाऽऽदित्यः संवत्सर
एव प्रत्यक्षेण प्रियतमं विद्यात्। एतद्वै संवत्सरस्य प्रियतमं
रूपम्। योऽस्य महानर्थ उत्पत्स्यमानो भवति। इदं पुण्यं
कुरुष्वेति। तमाहरणं दद्यात्॥७॥

[२]

साकञ्जानां सप्तथमाहुरेकजम्। षडुद्यमा ऋषयो देवजा
इति। तेषामिष्टानि विहितानि धामशः। स्थात्रे रजन्ते
विकृतानि रूपशः। को नु मर्या अमिथितः। सखा
सखायमब्रवीत्। जहाको अस्मदीषते। यस्तित्याजं
सखिविदं सखायम्। न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति।
यदीं शृणोत्यलकं शृणोति॥८॥

न हि प्रवेदं सुकृतस्य पन्थामिति। ऋतुर्ऋतुना
नुद्यमानः। विननादाभिधावः। षष्टिश्च त्रिंशका वल्गाः।

शुक्लकृष्णौ च षाष्टिकौ। सारागवस्त्रैर्जरदक्षः। वसन्तो
वसुभिः सह। संवत्सरस्य सवितुः। प्रैषकृत्प्रथमः स्मृतः।
अमूनादयतेत्यन्यान्॥९॥

अमूँश्च परिरक्षतः। एता वाचः प्रयुज्यन्ते। यत्रैतदुपदृश्यते।
एतदेव विजानीयात्। प्रमाणं कालपर्यये। विशेषणं तु
वक्ष्यामः। ऋतूनां तन्निबोधत। शुक्लवासां रुद्रगणः।
ग्रीष्मेणाऽऽवर्तते सह। निजहन् पृथिवीँ सर्वाम्॥१०॥

ज्योतिषाँऽप्रतिख्येन सः। विश्वरूपाणि वासाँसि।
आदित्यानां निबोधत। संवत्सरीणं कर्मफलम्।
वर्षाभिर्ददताँ सह। अदुःखो दुःखचक्षुरिव। तद्भाऽऽपीत
इव दृश्यते। शीतेनाव्यथयन्निव। रुरुदक्ष इव दृश्यते।
ह्लादयतेँ ज्वलतश्चैव। शाम्यतश्चास्य चक्षुषी। या वै प्रजा
भ्रँश्यन्ते। संवत्सरात्ता भ्रँश्यन्ते। याः प्रतितिष्ठन्ति।
संवत्सरे ताः प्रतितिष्ठन्ति। वर्षाभ्यं इत्यर्थः॥११॥

[३]

अक्षिदुःखोत्थितस्यैव। विप्रसन्ने कनीनिके। आङ्गे चाद्रणं
नास्ति। ऋभूणां तन्निबोधत। कनकाभानि वासाँसि।
अहतानि निबोधत। अन्नमश्रीतं मृज्मीत। अहं वो

जीवन्प्रदः। एता वाचः प्रयुज्यन्ते। शरद्यत्रोपदृश्यन्ते॥१२॥
 अभिधून्वन्तोऽभिघ्नन्त इव। वातवन्तो मरुद्गणाः।
 अमृतो जेतुमिषुमुखमिव। सन्नद्धाः सह ददृशे ह।
 अपध्वस्तैर्वस्तिवर्णैरिव। विशिखासः कपर्दिनः। अक्रुद्धस्य
 योत्स्यमानस्य। क्रुद्धस्यैव लोहिनी। हेमतश्चक्षुषी विद्यात्।
 अक्ष्णयोः क्षिपुणोरिव॥१३॥

दुर्भिक्षं देवलोकेषु। मनूनामुदकं गृहे। एता वाचः प्रवदन्तीः।
 वैद्युतो यान्ति शैशिरीः। ता अग्निः पवमना अन्वैक्षत। इह
 जीविकामपरिपश्यन्। तस्यैषा भवति। इहेहवः स्वतपसः।
 मरुतः सूर्यत्वचः। शर्म सप्रथा आवृणो॥१४॥

[४]

अतिताम्राणि वासांसि। अष्टिवज्रिशतघ्निं च। विश्वे देवा
 विप्रहरन्ति। अग्निजिह्वा असञ्चत। नैव देवो न मर्त्यः। न
 राजा वरुणो विभुः। नाग्निर्नेन्द्रो न पवमानः। मातृक्कच्चन
 विद्यते। दिव्यस्यैका धनुरार्तिः। पृथिव्यामपरा श्रिता॥१५॥

तस्येन्द्रो वग्निरूपेण। धनुर्ज्यामछिनत्स्वयम्। तदिन्द्रधनु-
 रित्युज्यम्। अभ्रवर्णेषु चक्षते। एतदेव शंयोर्बार्हस्पत्यस्य।
 एतद्ब्रह्मस्य धनुः। रुद्रस्य त्वेव धनुरार्तिः। शिर उत्पिपेष। स

प्रवर्ग्योऽभवत्। तस्माद्यः सप्रवर्ग्येण यज्ञेन यजते। रुद्रस्य
स शिरः प्रतिदधाति। नैनं रुद्र आरुको भवति। य एवं
वेद॥१६॥

[५]

अत्यूर्ध्वाक्षोऽतिरश्वात्। शिशिरः प्रदृश्यते। नैव रूपं
न वासांसि। न चक्षुः प्रतिदृश्यते। अन्योन्यं तु न
हिंस्नातः। सतस्तद्देवलक्षणम्। लोहितोऽक्षिण शारशीर्ष्णिः।
सूर्यस्योदयनं प्रति। त्वं करोषि न्यञ्जलिकाम्। त्वं करोषि
निजानुकाम्॥१७॥

निजानुका मे न्यञ्जलिका। अमी वाचमुपासतामिति। तस्मै
सर्व ऋतवो नमन्ते। मर्यादाकरत्वात्प्रपुरोधाम्। ब्राह्मणं
आप्नोति। य एवं वेद। स खलु संवत्सर एतैः सेनानीभिः
सह। इन्द्राय सर्वान्कामानभिवृहति। स द्रप्सः। तस्यैषा
भवति॥१८॥

अवद्रप्सो अंशुमतीमतिष्ठत्। इयानः कृष्णो दशभिः
सहस्रैः। आवर्तमिन्द्रः शच्या धमन्तम्। उपस्रुहि तं
नृमणामथद्रामिति। एतयैवेन्द्रः सलावृक्या सह। असुरान्
परिवृश्चति। पृथिव्यंशुमती। तामन्ववस्थितः संवत्सरो दिवं

च। नैवं विदुषाऽऽचार्यान्तेवासिनौ। अन्योन्यस्मै द्रुह्याताम्।
 यो द्रुह्यति। भ्रश्यते स्वर्गाल्लोकात्। इत्यृतुमण्डलानि।
 सूर्यमण्डलान्याख्यायिकाः। अत ऊर्ध्वं सन्निर्वचनाः॥१९॥

[६]

आरोगो भ्राजः पटरः पतङ्गः। स्वर्णरो ज्योतिषीमान्
 विभासः। ते अस्मै सर्वे दिवमातपन्ति। ऊर्जं दुहाना
 अनपस्फुरन्त इति। कश्यपोऽष्टमः। स महामेरुं न
 जहाति। तस्यैषा भवति। यत्ते शिल्पं कश्यप रोचनावत्।
 इन्द्रियावत्पुष्कलं चित्रभानु। यस्मिन्सूर्या अर्पिताः सप्त
 साकम्॥२०॥

तस्मिन् राजानमधिविश्रयेममिति। ते अस्मै सर्वे
 कश्यपाज्ज्योतिर्लभन्ते। तान्थसोमः कश्यपादधिनिर्धमति।
 भ्रस्ताकर्मकृदिवैवम्। प्राणो जीवानीन्द्रियजीवानि। सप्त
 शीर्षण्याः प्राणाः। सूर्या इत्याचार्याः। अपश्यमहमेतान्थसप्त
 सूर्यानि। पञ्चकर्णो वात्स्यायनः। सप्तकर्णश्च प्लाक्षिः॥२१॥

आनुश्रविक एव नौ कश्यप इति। उभौ वेदयिते। न
 हि शेकुमिव महामेरुं गन्तुम्। अपश्यमहमेत्सूर्यमण्डलं
 परिवर्तमानम्। गार्ग्यः प्राणत्रातः। गच्छन्त महामेरुम्।

एकं चाजुह॒तम्। भ्राज॑प॒टरप॑तङ्गा नि॒हने। तिष्ठ॑न्ना॒तप॑न्ति।
तस्मा॑दि॒ह तत्रि॑तपाः॥२२॥

अ॒मुत्रे॒तरे। तस्मा॑दि॒हातत्रि॑तपाः। तेषा॑मेषा भव॑न्ति। स॒प्त
सूर्या॑ दि॒वमनु॑प्रवि॒ष्टाः। तान॒न्वेति॑ प॒थिभिर्दक्षि॑णावान्। ते
अस्मै॑ सर्वे घृ॒तमा॑तप॒न्ति। ऊ॒र्जं दु॒हाना॑ अनपस्फुर॑न्त इति।
सप्त॑त्विजः सूर्या॑ इ॒त्याचा॒र्याः। तेषा॑मेषा भव॑न्ति। स॒प्त दि॒शो
नाना॑सूर्याः॥२३॥

सप्त॑ हो॒तार ऋ॒त्विजः॑। दे॒वा आ॒दि॒त्या ये सप्त॑। तेभिः
सो॒माभी रक्ष॑ण इति। तद॑प्या॒ग्नायः॑। दिग्भ्राज॑ ऋतू॑न् करोति।
ए॒तयै॒वावृ॑ता स॒हस्र॑सूर्य॒ताया॑ इति वै॒शम्पा॒यनः॑। तस्यै॒षा
भव॑न्ति। यद्वा॒व इन्द्र॑ ते श॒त५ श॒तं भूमीः॑। उ॒तस्युः॑। नत्वा॑
वज्रि॑न्त्स॒हस्र॑५ सूर्याः॑॥२४॥

अनु॑ न जा॒तमष्ट॑ रोद॑सी इति। ना॒नालि॑ङ्गत्वाद्द॒तूनां॑
ना॒नासूर्य॑त्वम्। अष्टौ॑ तु व्य॒वसि॑ता इति। सूर्य॑मण्ड॒लान्यष्टा॑त
ऊ॒र्ध्वम्। तेषा॑मेषा भव॑न्ति। चि॒त्रं दे॒वाना॑मुद॑गा॒दनी॑कम्।
चक्षु॑र्मि॒त्रस्य॑ वरु॑णस्या॒ग्नेः। आऽप्रा॑ द्यावा॑पृथि॒वी अ॒न्तरि॑क्षम्।
सूर्य॑ आ॒त्मा जग॑तस्तस्थु॑षश्चेति॥२५॥

क्वेदम॑भ्रं निवि॒शते। काय॑ꣳ संव॒त्स॒रो मि॑थः। काहः॑ केयं
दे॒व रा॒त्री। क्व मा॒सा ऋ॑तवः श्रिताः। अर्ध॑मासा मुहूर्ताः।
निमेषा॑स्तु॒टिभिः॑ सह। के॒मा आ॒पो नि॑विश॒न्ते। य॒दीतो॑
यान्ति॑ सम्प्र॒ति। का॒ला अ॒प्सु नि॑विश॒न्ते। आ॒पः सूर्ये॑
स॒माहि॑ताः॥ २६॥

अ॒भ्रा॑ण्य॒पः प्र॑पद्य॒न्ते। वि॒द्युत्सूर्ये॑ स॒माहि॑ता। अन॒वर्णे॑ इ॒मे
भू॒मी। इ॒यं चा॑ऽसौ च॒ रोद॑सी। किंꣳस्वि॒दत्रा॑न्त॒रा भू॑तम्।
ये॒नेमे॑ वि॒धृते॑ उ॒भे। वि॒ष्णुना॑ वि॒धृते॑ भू॒मी। इ॒ति व॑त्स॒स्य
वेद॑ना। इ॒रा॒वती॑ धे॒नुम॑ती हि भू॒तम्। सू॒य॒व॒सिनी॑ म॒नुषे॑
द॒शस्ये॑॥ २७॥

व्य॑ष्ट॒भ्राद्रोद॑सी वि॒ष्णवे॑ते। दा॒ध॒र्थं पृ॒थि॒वीम॒भितो॑ म॒यूखैः॑।
किं॑ तद्वि॒ष्णोर्ब॑लमा॒हुः। का॒ दी॒प्तिः किं॑ प॒राय॑णम्। ए॒को
य॒द्धार॑यद्दे॒वः। रे॒जती॑ रोद॒सी उ॑भे। वा॒ताद्वि॒ष्णोर्ब॑लमा॒हुः।
अ॒क्षरा॑दी॒प्तिरु॑च्य॒ते। त्रि॒पदा॑द्धार॑यद्दे॒वः। यद्वि॒ष्णोरे॑क॒-
मु॒त्त॑मम्॥ २८॥

अ॒ग्नयो॑ वा॒यव॑श्चै॒व। ए॒तद॑स्य प॒राय॑णम्। पृ॒च्छामि॑ त्वा प॒रं
मृ॒त्युम्। अ॒वम॑ म॒ध्यम॑श्च॒तुम्। लो॒कं च॒ पु॒ण्य॑पा॒पाना॑म्।

ए॒तत्पृ॑च्छामि॒ सम्प्र॑ति। अ॒मुमा॑हुः परं मृ॒त्युम्। प॒वमा॑नं तु
मध्य॑मम्। अ॒ग्निरे॒वाव॑मो मृ॒त्युः। च॒न्द्रमा॑श्चतु॒रुच्य॑ते॥ २९॥

अ॒ना॒भो॒गाः परं मृ॒त्युम्। पा॒पाः सं॑यन्ति॒ सर्व॑दा। आ॒भो॒गास्त्वे॒वं
सं॑यन्ति। य॒त्र पु॑ण्यकृ॒तो ज॑नाः। ततो॑ म॒ध्यम॑मायन्ति।
च॒तुम॑ग्निं च॒ सम्प्र॑ति। पृ॑च्छामि त्वा॑ पाप॒कृतः॑। यत्र या॑तय॒ते
य॑मः। त्वं न॒स्तद्ब्र॑ह्मन् प्रब्रू॒हि। य॒दि वै॑त्थाऽस॒तो गृ॑हान्॥ ३०॥

क॒श्यपा॑दुदि॒ताः सूर्याः॑। पा॒पान्नि॑र्घ्नन्ति॒ सर्व॑दा। रो॒दस्यो॑न्तर्दे॒-
शेषु॑। तत्र न्यस्यन्ते॑ वास॒वैः। तेऽशरी॑राः प्र॑पद्यन्ते। य॒था-
ऽपु॑ण्यस्य॒ कर्म॑णः। अ॒पा॒ण्य॒पाद॑केशा॒सः। तत्र ते॑ऽयोनि॒जा
ज॑नाः। मृ॒त्वा पुन॑र्मृ॒त्युमा॑पद्यन्ते। अ॒द्यमा॑नाः स्व॒कर्म॑भिः॥ ३१॥

आ॒शा॒ति॒काः क्रि॑मय॒ इव॑। ततः पू॒यन्ते॑ वास॒वैः। अपै॑तं मृ॒त्युं
ज॑यति। य ए॒वं वेद॑। स ख॒ल्वै॒वं वि॒द्वा॒ह्मणः॑। दी॒र्घश्रु॑त्तमो
भ॑वति। क॒श्यप॑स्याति॒थिः॒ सिद्ध॑ग॒मनः॒ सिद्धा॑ग॒मनः॑। तस्यै॒षा
भ॑वति। आ॒यस्मि॑न्त्स॒प्त वा॑स॒वाः। रो॒हन्ति॑ पू॒र्व्या रु॒हः॥ ३२॥

ऋषि॑र्ह दी॒र्घश्रु॑त्तमः। इन्द्र॑स्य॒ घर्मो॑ अति॒थिरि॑ति।
क॒श्यपः॑ पश्य॑को भ॒वति॑। यत्सर्वं॑ परिपश्यतीति
सौ॒क्ष्म्यात्। अथा॒ग्नेर॑ष्टपु॒रुष॑स्य। तस्यै॒षा भ॑वति। अ॒ग्ने

नय सुपथा राये अस्मान्। विश्वानि देव वयुनानि
विद्वान्। युयोध्यस्मञ्जुहुराणमेनः। भूयिष्ठां ते नम उक्तिं
विधेमेति॥ ३३॥

[८]

अग्निश्च जातवेदाश्च। सहोजा अजिराप्रभुः। वैश्वानरो
नर्यापाश्च। पङ्क्तिरोधाश्च सप्तमः। विसर्पेवाऽष्टमोऽग्नीनाम्।
एतेऽष्टौ वसवः, क्षिता इति। यथर्त्वेवाग्नेरर्चिर्वर्णविशेषाः।
नीलार्चिश्च पीतकार्चिश्चेति। अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैका-
दशस्त्रीकस्य। प्रभ्राजमाना व्यवदाताः॥ ३४॥

याश्च वासुकिवैद्युताः। रजताः परुषाः श्यामाः। कपिला
अतिलोहिताः। ऊर्ध्वा अवपतन्ताश्च। वैद्युत इत्येकादश। नैनं
वैद्युतो हिनस्ति। य एवं वेद। स होवाच व्यासः पाराशर्यः।
विद्युद्वधमेवाहं मृत्युमैच्छमिति। न त्वकामं हन्ति॥ ३५॥

य एवं वेद। अथ गन्धर्वगणाः। स्वानुभ्राट्। अङ्घ्रिर्बम्भारिः।
हस्तः सुहस्तः। कृशानुर्विश्वावसुः। मूर्धन्वान्त्सूर्यवर्चाः।
कृतिरित्येकादश गन्धर्वगणाः। देवाश्च महादेवाः। रश्मयश्च
देवा गरगिरः॥ ३६॥

नैनं गरो हिनस्ति। य एवं वेद। गौरी मिमाय सलिलानि

तक्षती। एकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी
 बभ्रुवुषी। सहस्राक्षरा परमे व्योमन्निति। वाचो विशेषणम्।
 अथ निगदव्याख्याताः। ताननुक्रमिष्यामः। वराहवः
 स्वतपसः॥ ३७॥

विद्युन्महसो धूपयः। श्वापयो गृहमेधाश्चेत्येते। ये चेमे-
 ऽशिमिविद्विषः। पर्जन्याः सप्त पृथिवीमभिवर्षन्ति।
 वृष्टिभिरिति। एतयैव विभक्तिविपरीताः। सप्तभिर्वा
 तैरुदीरिताः। अमूल्लोकानभिवर्षन्ति। तेषामेषा भवति।
 समानमेतदुदकम्॥ ३८॥

उच्चैत्यवचाहभिः। भूमिं पर्जन्या जिन्वन्ति। दिवं
 जिन्वन्त्यग्रय इति। यदक्षरं भूतकृतम्। विश्वे देवा
 उपासते। महर्षिमस्य गोप्तारम्। जमदग्निमकुर्वत।
 जमदग्निराप्यायते। छन्दोभिश्चतुरुत्तरैः। राज्ञः सोमस्य
 तृप्तासः॥ ३९॥

ब्रह्मणा वीर्यावता। शिवा नः प्रदिशो दिशः। तच्छ्रुं
 योरावृणीमहे। गातुं यज्ञाय। गातुं यज्ञपतये। दैवीः
 स्वस्तिरस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम्।
 शं नो अस्तु द्विपदे। शं चतुष्पदे। सोमपा (३) असोमपा

(३) इति निगदव्याख्याताः॥४०॥

[९]

स॒ह॒स्र॒वृ॒दि॒यं भू॒मिः। परं व्यो॒म स॒ह॒स्र॒वृत्। अ॒श्विना॑
भु॒ज्य॒नास॒त्या। वि॒श्वस्य॑ जग॒तस्प॑ती। जा॒या भू॒मिः
प॑तिव्यो॒म। मि॒थुन॑न्ता अ॒तुर्य॑थुः। पु॒त्रो बृ॒हस्प॑ती रु॒द्रः।
स॒रमा॑ इति॑ स्त्रीपु॒मम्। शु॒क्रं वा॑म॒न्यद्य॑ज॒तं वा॑म॒न्यत्।
विषु॑रूपे अ॒ह॒नी द्यौरि॑व स्थः॥४१॥

वि॒श्वा हि मा॒या अव॑थः स्वधाव॒न्तौ। भ॒द्रा वा॑ पू॒षणा॑वि॒ह
रा॒तिरे॑स्तु। वा॒सा॒त्यौ चि॒त्रौ जग॑तो नि॒धानौ॑। द्या॒वाभू॑मी च॒रथः॑
स॒५ सखा॑यौ। ताव॒श्विना॑ रा॒सभा॑श्वा ह॒वं मे। शु॒भस्प॑ती
आ॒गत॑५ सूर्य॒या स॒ह। त्यु॒ग्रो॒ह भु॒ज्युम॑श्चिनोदमे॒घे। र॒यिं
न कश्चि॑न्ममृ॒वां (२) अवा॑हाः। तमू॒हथु॑नो॒भि॒रा॒त्म॒न्वर्ती॑भिः।
अ॒न्तरि॑क्षप्रु॒ङ्गिर॑पोदकाभिः॥४२॥

ति॒स्रः, क्षप॒स्त्रिर॑हाति॒व्रज॑द्भिः। नास॑त्या भु॒ज्युमू॑हथुः
पत॑ङ्गैः। स॒मु॒द्रस्य॑ ध॒न्व॒न्ना॒र्द्रस्य॑ पा॒रे। त्रि॒भीर॑थैः श॒तप॑द्भिः
षड॑श्वैः। स॒वि॒तारं॑ वि॒त॒न्वन्त॑म्। अ॒नु॒ब॒ध्राति॑ शा॒म्बरः॑।
आप॑पूर्ष॒म्बर॑श्चै॒व। स॒वि॒तारे॑प॒सोऽभ॑वत्। त्य॑५ सु॒तृप्तं॑
वि॒दित्वै॒व। ब॒हुसो॑म गि॒रं व॑शी॥४३॥

अन्वेति तुग्रो वक्रियान्तम्। आयसूयान्त्सोमंतृप्सुषु। स
सङ्ग्रामस्तमौद्योऽत्योतः। वाचो गाः पिपाति तत्। स
तद्गोभिः स्तवाऽत्येत्यन्ये। रक्षसानन्विताश्च ये। अन्वेति
परिवृत्याऽस्तः। एवमेतौ स्थौ अश्विना। ते एते द्युः पृथिव्योः।
अहरहर्गर्भं दधाथे॥४४॥

तयोरेतौ वत्सवंहोरात्रे। पृथिव्या अहः। दिवो रात्रिः।
ता अविंसृष्टौ। दम्पती एव भवतः। तयोरेतौ वत्सौ।
अग्निश्चाऽऽदित्यश्च। रात्रेर्वत्सः। श्वेत आदित्यः।
अहोऽग्निः॥४५॥

ताम्रो अरुणः। ता अविंसृष्टौ। दम्पती एव भवतः। तयोरेतौ
वत्सौ। वृत्रश्च वैद्युतश्च। अग्नेर्वृत्रः। वैद्युत आदित्यस्य। ता
अविंसृष्टौ। दम्पती एव भवतः। तयोरेतौ वत्सौ॥४६॥

उष्मा च नीहारश्च। वृत्रस्योष्मा। वैद्युतस्य नीहारः। तौ तावेव
प्रतिपद्येते। सेयः रात्री गर्भिणी पुत्रेण संवसति। तस्या वा
एतदुल्बणम्। यद्रात्रौ रश्मयः। यथा गोर्गर्भिण्या उल्बणम्।
एवमेतस्या उल्बणम्। प्रजयिष्णुः प्रजया च पशुभिश्च भवति।
य एवं वेद। एतमुद्यन्तमपियन्तं चेति। आदित्यः पुण्यस्य
वत्सः। अथ पवित्राङ्गिरसः॥४७॥

[१०]

प॒वि॒त्रं॑ व॒न्तः॒ परि॒वा॒ज॒मा॒स॒न्ते। पि॒त॒ैषां॑ प्र॒बो अ॒भिर॑क्षति व्र॒तम्।
 म॒हः स॑मु॒द्रं व॑रु॒णस्ति॒रोद॑धे। धी॒रा इ॒च्छे॒कु॒र्ध॒रु॒णेष्वा॒रभ॑म्।
 प॒वि॒त्रं ते॒ वि॒त॒तुं ब्र॑ह्म॒ण॒स्पते॑। प्र॒भु॒र्गा॒त्राणि॑ प॒र्ये॑षि॒वि॒श्वतः॑।
 अ॒त॒प्त॒त॒नूर्न॑ तदा॒मो अ॑श्रु॒ते। शृ॒तास॑ इ॒द्वह॑न्त॒स्तथ्स॑मा॒शत॑।
 ब्र॒ह्मा दे॒वाना॑म्। अ॒स॒न्तः स॒द्ये त॑त॒क्षुः॥४८॥

ऋष॑यः स॒प्तात्रि॑श्च॒ यत्। स॒र्वेऽत्र॑यो अ॒गस्त्य॑श्च। नक्ष॑त्रैः
 शङ्क॑तोऽव॒सन्। अथ॑ स॒वितुः॑ श्यावा॒श्वस्या॑ऽव॒र्तिक॑ाम॒स्य।
 अ॒मी य ऋ॑क्षा नि॒हि॒तास॑ उ॒च्चा। न॒क्तं द॑दृ॒श्रे कु॒ह॑चि॒द्विवे॑युः।
 अ॒द॒ब्धानि॑ व॒रु॒णस्य॑ व्र॒तानि॑। वि॒चा॒क॒श॑च्च॒न्द्रमा॑ नक्ष॑त्रमेति।
 तथ्स॑वि॒तुर्वि॑र॒ण्यम्। भ॒र्गो दे॒वस्य॑ धीम॒हि॥४९॥

धि॒यो यो नः॑ प्र॒चो॒दया॑त्। तथ्स॑वि॒तुर्वृ॑णीमहे। व॒यं दे॒वस्य॑
 भो॒ज॒नम्। श्रेष्ठ॑ सर्व॒धात॑मम्। तु॒रं भ॒र्गस्य॑ धीम॒हि।
 अ॒पा॒गू॒ह॒त स॑वि॒ता तृ॑भीन्। स॒र्वा॒न्दि॒वो अ॒न्य॑सः। न॒क्तं
 ता॒न्य॑भ॒वन्द्द॒शे। अ॒स्थ्य॒स्त्रा स॑म्भ॒वि॒ष्यामः॑। ना॒म॒ ना॒मैव॑ ना॒म
 मे॑॥५०॥

नपु॒॑स॒कं पु॒मा॒ऽस्य॑स्मि। स्था॒व॒रोऽस्म्य॑थ॒ जङ्ग॑मः।

य॒जेऽय॒क्षि य॒ष्टाहे च॑। मया॑ भू॒तान्य॑य॒क्षत। प॒शवो॑ मम॑
भू॒तानि। अ॒नूब॒न्ध्योऽस्म्य॑हं वि॒भुः। स्त्रियः॑ स॒तीः। ता उ॑मे
पु॒ंस आ॑हुः। प॒श्यद॒क्ष॒ण्वा॒न्नवि॒चेत॑द॒न्धः। क॒विर्यः॑ पु॒त्रः स
इ॒मा चि॑केत॥५१॥

य॒स्ता वि॑ज॒ाना॒त्स॑वि॒तुः पि॒तास॑त्। अ॒न्धो म॒णिम॑वि॒न्दत्।
तम॑नङ्गुलि॒राव॑यत्। अ॒ग्री॒वः प्र॒त्य॑मु॒ञ्चत्। तम॑जि॒ह्वा अ॒सश्च॑त।
ऊ॒र्ध्वमू॒लम॑वाक॒क्षा॒खम्। वृ॒क्षं यो वे॑द् स॒म्प्र॑ति। न स जा॒तु
ज॒नः श्र॑द्द॒ध्यात्। मृ॒त्युर्मा॑ मा॒र्यादि॑तिः। ह॒सित॑ रु॒दितं॑
गी॒तम्॥५२॥

वी॒णाप॑णव॒लासि॑तम्। मृ॒तं जी॒वं च॑ यत्किञ्चित्। अ॒ङ्गानि॑
स्ने॒व वि॒द्धि॑ तत्। अ॒तृ॒ष्य॒स्तृ॒ष्य॑ध्यायत्। अ॒स्माज्जा॒ता
मे॑ मि॒थू च॑रन्। पु॒त्रो निर्ऋ॑त्या॒ वैदे॑हः। अ॒चेता॑ यश्च
चे॒तनः॑। स॒ तं म॒णिम॑वि॒न्दत्। सोऽन॑ङ्गुलि॒राव॑यत्। सोऽ॒ग्री॒वः
प्र॒त्य॑मु॒ञ्चत्॥५३॥

सोऽजि॒ह्वो अ॒सश्च॑त। नै॒तमृ॑षिं वि॒दित्वा॑ न॒गरं प्र॑वि॒शेत्। यंदि॑
प्र॒वि॒शेत्। मि॒थौ च॑रित्वा प्र॒वि॒शेत्। तथ्स॑म्भ॒वस्य॑ व्र॒तम्।
आ॒तम॑ग्रे र॒थं ति॑ष्ठ। एका॑श्चमे॒कयो॑ज॒नम्। ए॒कच॑क्रमे॒कधु॑रम्।
वा॒तध्रा॑जि॒गतिं॑ वि॒भो। न रि॒ष्यति॑ न व्य॒थते॥५४॥

नास्याक्षो यातु सञ्जति। यच्चेतान् रोहितांश्चाग्नेः। रथे
युक्ताऽधितिष्ठति। एकया च दशभिश्च स्वभूते। द्वाभ्यामिष्टये
विंशत्या च। तिसृभिश्च वहसे त्रिंशता च। नियुद्धिर्वायविह
ता विमुञ्च॥५५॥

[११]

आतनुष्व प्रतनुष्व। उद्धमाऽऽधमं सन्धम। आदित्ये
चन्द्रवर्णानाम्। गर्भमार्धेहि यः पुमान्। इतः सिक्तं
सूर्यगतम्। चन्द्रमसे रसं कृधि। वारादं जनयाग्रेऽग्निम्। य
एको रुद्र उच्यते। असङ्ख्याताः सहस्राणि। स्मर्यते न च
दृश्यते॥५६॥

एवमेतं निबोधत। आ मन्द्रैरिन्द्र हरिभिः। याहि मयूररोमभिः।
मा त्वा केचिन्नियेमुरिन्न पाशिनः। दधन्वेव ता इहि।
मा मन्द्रैरिन्द्र हरिभिः। यामि मयूररोमभिः। मा मा
केचिन्नियेमुरिन्न पाशिनः। निधन्वेव तां (२) इमि। अणुभिश्च
महद्भिश्च॥५७॥

निघृष्वैरसमायुतैः। कालैरहरित्वमापन्नैः। इन्द्राऽऽयाहि
सहस्रयुक्। अग्निर्विभ्राष्टिवसनः। वायुः श्वेतसिकद्रुकः।
संवत्सरो विषूवर्णैः। नित्यास्तेऽनुचरास्तव। सुब्रह्मण्योः

सुब्रह्मण्योः सुब्रह्मण्योम्। इन्द्राऽऽगच्छ हरिव आगच्छ
मैधातिथेः। मेष वृषणश्वस्य मेने॥५८॥

गौरावस्कन्दिन्नहल्यायै जार। कौशिकब्राह्मण गौतमब्रुवाण।
अरुणाश्वा इहागताः। वसवः पृथिविक्षितः। अष्टौदिग्वासो-
ऽग्नयः। अग्निश्च जातवेदाश्चेत्येते। ताम्राश्वास्ताम्ररथाः।
ताम्रवर्णास्तथाऽसिताः। दण्डहस्ताः खादग्दतः। इतो रुद्राः
पराङ्गताः॥५९॥

उक्तः स्थानं प्रमाणं च पुर इत। बृहस्पतिश्च सविता च।
विश्वरूपैरिहाऽऽगताम्। रथेनोदकुवर्त्मना। अप्सुषा इति
तद्वयोः। उक्तो वेषो वासांसि च। कालावयवानामितः
प्रतीच्या। वासात्या इत्यश्विनोः। कोऽन्तरिक्षे शब्दं करोतीति।
वासिष्ठो रौहिणो मीमांसां चक्रे। तस्यैषा भवति। वाश्रेवं
विद्युदिति। ब्रह्मण उदरणमसि। ब्रह्मण उदीरणमसि। ब्रह्मण
आस्तरणमसि। ब्रह्मण उपस्तरणमसि॥६०॥

[१२]

[अपक्रामत गर्भिण्यः]

अष्टयोनीमष्टपुत्राम्। अष्टपत्नीमिमां महीम्। अहं वेद
न मे मृत्युः। न चामृत्युरघाऽऽहरत्। अष्टयोन्यष्टपुत्रम्।

अष्टपदिदमन्तरिक्षम्। अहं वेद न मे मृत्युः। न
चामृत्युरघाऽऽहरत्। अष्टयोनीमष्टपुत्राम्। अष्टपत्नीममूं
दिवम्॥६१॥

अहं वेद न मे मृत्युः। न चामृत्युरघाऽऽहरत्। सुत्रामाणं
महीमू षु। अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षम्। अदितिर्माता
स पिता स पुत्रः। विश्वे देवा अदितिः पञ्चजनाः।
अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम्। अष्टौ पुत्रासो अदितेः। ये
जातास्तन्वः परि। देवां (२) उपप्रैथ्सप्तभिः॥६२॥

परा मार्ताण्डमास्यत्। सप्तभिः पुत्रैरदितिः। उपप्रैत्पूर्य्य
युगम्। प्रजायै मृत्यवे तत्। परा मार्ताण्डमाभरदितिः।
ताननुक्रमिष्यामः। मित्रश्च वरुणश्च। धाता चार्यमा च।
अ०शश्च भगश्च। इन्द्रश्च विवस्वाश्चेत्येते। हिरण्यगर्भो
ह०सः शुचिषत्। ब्रह्मजज्ञानं तदिदमिति। गर्भः
प्राजापत्यः। अथ पुरुषः सप्त पुरुषः॥६३॥

[यथास्थानं गर्भिण्यः]

[१३]

योऽसौ तपन्नृदेति। स सर्वेषां भूतानां प्राणानादायोदेति। मा

मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णाना॒दायोद॑गाः। अ॒सौ
योऽस्त॑मेति॒। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णाना॒दाया॒स्तमेति॑। मा मै॑
प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णाना॒दायास्त॑ङ्गाः। अ॒सौ
य आ॒पूर्य॑ति। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरा॒पूर्य॑ति॥६४॥

मा मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरा॒पूरि॑ष्ठाः।
अ॒सौ योऽप॑क्षीयति॒। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑क्षीयति। मा
मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑क्षेष्ठाः। अ॒मूनि॒
नक्ष॑त्राणि। सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रसर्पन्ति॒ चोत्स॑र्पन्ति
च। मा मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृपत्
मोत्स॑पत्॥६५॥

इ॒मे मासा॑श्चार्धमा॒साश्च॑। सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रसर्पन्ति॒
चोत्स॑र्पन्ति च। मा मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑
प्रा॒णैरप॑प्रसृपत् मोत्स॑पत्। इ॒म ऋ॒तवः॑। सर्वे॑षां भू॒तानां॑
प्रा॒णैरप॑प्रसर्पन्ति॒ चोत्स॑र्पन्ति च। मा मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्।
मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृपत् मोत्स॑पत्। अ॒यं सं॑वत्स॒रः। सर्वे॑षां
भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रसर्पति॒ चोत्स॑र्पति च॥६६॥

मा मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒ मोत्सृ॑प।
 इ॒दम॑हः। सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रसर्पति॒ चोत्स॑र्पति च। मा
 मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒ मोत्सृ॑प।
 इ॒यं रा॒त्रिः। सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रसर्पति॒ चोत्स॑र्पति च।
 मा मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒ मोत्सृ॑प।
 ॐ भूर्भुवः॒ स्वः। एत॑द्वो मिथुनं मा नो मिथुनं॑ री॒द्वम्॥६७॥

[१४]

अथाऽऽदित्यस्याष्टपुरुषस्य। वसूनामादित्यानां स्थाने
 स्वतेजसा भानि। रुद्राणामादित्यानां स्थाने स्वतेजसा
 भानि। आदित्यानामादित्यानां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 सतां सत्यानाम्। आदित्यानां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 अभिधून्वतामभिघ्नताम्। वातवतां मरुताम्। आदित्यानां
 स्थाने स्वतेजसा भानि। ऋभूणामादित्यानां स्थाने
 स्वतेजसा भानि। विश्वेषां देवानाम्। आदित्यानां स्थाने
 स्वतेजसा भानि। संवत्सरस्य सवितुः। आदित्यस्य स्थाने
 स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः॒ स्वः। रश्मयो वो मिथुनं मा
 नो मिथुनं॑ री॒द्वम्॥६८॥

[१५]

आरोगस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। भ्राजस्य स्थाने
 स्वतेजसा भानि। पटरस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।
 पतङ्गस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। स्वर्णरस्य स्थाने
 स्वतेजसा भानि। ज्योतिषीमतस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।
 विभासस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। कश्यपस्य स्थाने
 स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। आपो वो मिथुनं मा नो
 मिथुनं रीद्वम्॥६९॥

[१६]

अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैकादशस्त्रीकस्य। प्रभ्राजमानानां
 रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। व्यवदातानां रुद्राणां
 स्थाने स्वतेजसा भानि। वासुकिवैद्युतानां रुद्राणां स्थाने
 स्वतेजसा भानि। रजतानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा
 भानि। परुषाणां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 श्यामानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। कपिलानां
 रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। अतिलोहितानां
 रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। ऊर्ध्वानां रुद्राणां
 स्थाने स्वतेजसा भानि॥७०॥

अवपतन्तानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 वैद्युतानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि।

प्रभ्राजमानीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
व्यवदातीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
वासुकिवैद्युतीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
रजतानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि। परुषाणां
रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि। श्यामानां रुद्राणीनां
स्थाने स्वतेजसा भानि। कपिलानां रुद्राणीनां स्थाने
स्वतेजसा भानि। अतिलोहितीनां रुद्राणीनां स्थाने
स्वतेजसा भानि। ऊर्ध्वानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा
भानि। अवपतन्तीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
वैद्युतीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः
स्वः। रूपाणि वो मिथुनं मा नो मिथुनं रीद्वम्॥७१॥

[१७]

अथाग्नेरष्टपुरुषस्य। अग्नेः पूर्वदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा
भानि। जातवेदस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा
भानि। सहोजसो दक्षिणदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा
भानि। अजिराप्रभव उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा
भानि। वैश्वानरस्यापरदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।
नर्यापस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पङ्क्तिराधस
उदग्दिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। विसर्पिण उपदिश्यस्य

स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। दिशो वो मिथुनं
मा नो मिथुनं रीद्वम्॥७२॥

[१८]

दक्षिणपूर्वस्यां दिशि विसर्पी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि।
दक्षिणापरस्यां दिश्यविसर्पी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि।
उत्तरपूर्वस्यां दिशि विषादी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि।
उत्तरापरस्यां दिश्यविषादी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि। आ
यस्मिन्त्सप्त वासवा इन्द्रियाणि शतक्रतवित्येते॥७३॥

[१९]

इन्द्रघोषा वो वसुभिः पुरस्तादुपदधताम्। मनोजवसो
वः पितृभिर्दक्षिणत उपदधताम्। प्रचेता वो रुद्रैः
पश्चादुपदधताम्। विश्वकर्मा व आदित्यैरुत्तरत उपदधताम्।
त्वष्टा वो रूपैरुपरिष्टादुपदधताम्। संज्ञानं वः पश्चादिति।
आदित्यः सर्वोऽग्निः पृथिव्याम्। वायुरन्तरिक्षे। सूर्यो दिवि।
चन्द्रमा दिक्षु। नक्षत्राणि स्वलोके। एवा ह्येवा। एवा ह्यग्ने।
एवा हि वायो। एवा हीन्द्र। एवा हि पूषन्। एवा हि
देवाः॥७४॥

[२०]

आपमापामपः सर्वाः। अस्मादस्मादितोऽमुतः। अग्निर्वायुश्च

सूर्यश्च। सह संश्चस्करद्धिया। वाय्वश्चा रश्मिपतयः।
मरीच्यात्मानो अद्रुहः। देवीर्भुवनसूवरीः। पुत्रवत्वाय मे
सुत। महानाम्रीर्महामानाः। महसो महसः स्वः॥७५॥

देवीः पर्जन्यसूवरीः। पुत्रवत्वाय मे सुत। अपाश्र्युष्णिमपा
रक्षः। अपाश्र्युष्णिमपा रघम्। अपाघ्नामपंचावर्तिम्।
अपदेवीरितो हित। वज्रं देवीरजीताश्च। भुवनं देवसूवरीः।
आदित्यानदितिं देवीम्। योनिनोर्ध्वमुदीषत॥७६॥

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः। भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः।
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ संस्तनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः।
स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः।
स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु।
केतवो अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः। प्रतिष्ठाꣳ शतधा
हि। समाहितासो सहस्रधायसम्। शिवा नः शन्तमा भवन्तु।
दिव्या आप ओषधयः। सुमृडीका सरस्वति। मा ते व्योम
सन्दृशि॥७७॥

[२१]

योऽपां पुष्पं वेद। पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति।

च॒न्द्रमा॒ वा अ॒पां पु॒ष्पम्। पु॒ष्प॒वान् प्र॒जावा॑न् प॒शुमा॑न् भ॒वति॑।
 य ए॒वं वेद॑। योऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति॑।
 अ॒ग्नि॒र्वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति॑। योऽग्ने॒राय॑तनं
 वेद॑॥७८॥

आ॒यत॑नवान् भवति॑। आपो॒ वा अ॒ग्ने॒राय॑तनम्। आ॒यत॑नवान्
 भवति॑। य ए॒वं वेद॑। योऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान्
 भवति॑। वा॒यु॒र्वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति॑। यो
 वा॒यो॒राय॑तनं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति॑॥७९॥

आपो॒ वै वा॒यो॒राय॑तनम्। आ॒यत॑नवान् भवति॑। य ए॒वं
 वेद॑। योऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति॑। अ॒सौ वै
 तप॑न्न॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति॑। योऽमु॒ष्य तप॑त
 आ॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति॑। आपो॒ वा अ॒मुष्य॑ तप॑त
 आ॒यत॑नम्॥८०॥

आ॒यत॑नवान् भवति॑। य ए॒वं वेद॑। योऽपामा॒यत॑नं
 वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति॑। च॒न्द्रमा॒ वा अ॒पामा॒यत॑नम्।
 आ॒यत॑नवान् भवति॑। यश्च॒न्द्रम॑स आ॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान्
 भवति॑। आपो॒ वै च॒न्द्रम॑स आ॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान्
 भवति॑॥८१॥

य ए॒वं वेद॑। योऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति।
नक्ष॑त्राणि वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यो
नक्ष॑त्राणामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै
नक्ष॑त्राणामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑॥८२॥

योऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। पर्जन्यो॒ वा
अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यः पर्जन्य॑स्याऽऽय॑तनं
वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै पर्जन्य॑स्याऽऽय॑तनम्।
आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑। योऽपामा॒यत॑नं वेद॑॥८३॥

आ॒यत॑नवान् भवति। सं॒वत्स॑रो वा अ॒पामा॒यत॑नम्।
आ॒यत॑नवान् भवति। यः सं॒वत्स॑रस्याऽऽय॑तनं वेद॑।
आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै सं॒वत्स॑रस्याऽऽय॑तनम्।
आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑। योऽप्सु॑ ना॒वं प्र॑ति॒ष्ठितां॑
वेद॑। प्रत्ये॒व ति॑ष्ठति॥८४॥

इ॒मे वै लो॒का अ॒प्सु प्र॑ति॒ष्ठिताः। तदे॒षाऽभ्य॑नू॒क्ता। अ॒पां
रस॑मुद॑यं सन्। सूर्ये॑ शु॒क्रं स॒माभृ॑तम्। अ॒पां रस॑स्य यो
रसः॑। तं वो॑ गृ॒ह्णाम्यु॑त्त॒ममि॑ति। इ॒मे वै लो॒का अ॒पां रसः॑।
तेऽमु॑ष्मिन्नादि॒त्ये स॒माभृ॑ताः। जा॒नुद॒घ्नीमु॑त्तरवे॒दीं खा॒त्वा।
अ॒पां पू॑रयि॒त्वा गु॑ल्फद॒घ्नम्॥८५॥

पुष्करपर्णैः पुष्करदण्डैः पुष्करैश्च सङ्स्तीर्य। तस्मिन्वि-
हायसे। अग्निं प्रणीयोपसमाधाय। ब्रह्मवादिनो वदन्ति।
कस्मात्प्रणीतेऽयमग्निश्चीयते। साप्रणीतेऽयमप्सु ह्ययं
चीयते। असौ भुवनेऽप्यनाहिताग्निरेताः। तमभित एता
अबीष्टका उपदधाति। अग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासयोः। पशुबन्धे
चातुर्मास्येषु॥८६॥

अथो आहुः। सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। एतद्ध स्म वा
आहुः शण्डिलाः। कमग्निं चिनुते। सत्रियमग्निं चिन्वानः।
संवत्सरं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। सावित्रमग्निं चिन्वानः।
अमुमादित्यं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते॥८७॥

नाचिकेतमग्निं चिन्वानः। प्राणान्प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।
चातुर्होत्रियमग्निं चिन्वानः। ब्रह्मं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।
वैश्वसृजमग्निं चिन्वानः। शरीरं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।
उपानुवाक्यमाशुमग्निं चिन्वानः॥८८॥

इमाँल्लोकान्प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। इममारुणकेतुकमग्निं
चिन्वान इति। य एवासौ। इतश्चाऽमुतश्चाऽव्यतीपाती।
तमिति। योऽग्नेर्मिथूया वेद। मिथुनवान्भवति। आपो वा

अग्नेर्मिथूयाः। मिथुनवान्भवति। य एवं वेद॥८९॥

[२२]

आपो वा इदमासन्त्सलिलमेव। स प्रजापतिरेकः पुष्करपर्णे
समभवत्। तस्यान्तर्मनसि कामः समवर्तत। इदं
सृजेयमिति। तस्माद्यत्पुरुषो मनसाऽभिगच्छति। तद्वाचा
वदति। तत्कर्मणा करोति। तदेषाऽभ्यनूक्ता। कामस्तदग्रे
समवर्तताधि। मनसो रेतः प्रथमं यदासीत्॥९०॥

सुतो बन्धुमसति निरविन्दन्। हृदि प्रतीष्या कवयो
मनीषेति। उपैनुन्तदुपनमति। यत्कामो भवति। य एवं
वेद। स तपोऽतप्यत। स तपस्तप्त्वा। शरीरमधूनुत। तस्य
यन्मांसमासीत्। ततोऽरुणाः केतवो वातरशना ऋषय
उदतिष्ठन्॥९१॥

ये नखाः। ते वैखानसाः। ये वालाः। ते वालखिल्याः। यो
रसः। सोऽपाम्। अन्तरतः कूर्मं भूतं सर्पन्तम्। तमब्रवीत्।
मम वैत्वङ्मांसम्। समभूत्॥९२॥

नेत्यब्रवीत्। पूर्वमेवाहमिहासमिति। तत्पुरुषस्य पुरुषत्वम्।
स सहस्रशीर्षा पुरुषः। सहस्राक्षः सहस्रपात्। भूत्वोदतिष्ठत्।

तमब्रवीत्। त्वं वै पूर्वः समभूः। त्वमिदं पूर्वः कुरुष्वेति। स
इत आदायाऽऽपः॥१३॥

अञ्जलिनां पुरस्तादुपादधात्। एवाह्येवेति। तत आदित्य
उदतिष्ठत्। सा प्राची दिक्। अथारुणः केतुर्दक्षिणत
उपादधात्। एवाह्यग्र इति। ततो वा अग्निरुदतिष्ठत्। सा
दक्षिणा दिक्। अथारुणः केतुः पश्चादुपादधात्। एवा हि
वायो इति॥१४॥

ततो वायुरुदतिष्ठत्। सा प्रतीची दिक्। अथारुणः केतुरुत्तरत
उपादधात्। एवाहीन्द्रेति। ततो वा इन्द्र उदतिष्ठत्। सोदीची
दिक्। अथारुणः केतुर्मध्यं उपादधात्। एवा हि पूषन्निति।
ततो वै पूषोदतिष्ठत्। सेयं दिक्॥१५॥

अथारुणः केतुरुपरिष्ठादुपादधात्। एवा हि देवा इति।
ततो देवमनुष्याः पितरः। गन्धर्वाप्सरसश्चोदतिष्ठन्। सोर्ध्वा
दिक्। या विप्रुषो विपरापतन्। ताभ्योऽसुरा रक्षांसि
पिशाचाश्चोदतिष्ठन्। तस्मात्ते पराभवन्। विप्रुङ्गो हि ते
समभवन्। तदेषाऽभ्यनूक्ता॥१६॥

आपो ह यद्वहतीर्गर्भमायन्। दक्षं दधाना जनयन्तीः

स्वयम्भुम्। तत् इमेध्यसृज्यन्त सर्गाः। अद्ध्यो वा इदं
समभूत्। तस्मादिदं सर्वं ब्रह्म स्वयम्भ्विति। तस्मादिदं
सर्वं शिथिलमिवाऽध्रुवमिवाभवत्। प्रजापतिर्वाव
तत्। आत्मनाऽऽत्मानं विधाय। तदेवानुप्राविशत्।
तदेषाऽभ्यनूक्ता॥१७॥

विधाय लोकान् विधाय भूतानि। विधाय सर्वाः
प्रदिशो दिशश्च। प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य।
आत्मनाऽऽत्मानमभि संविवेशेति। सर्वमेवेदमात्स्वा।
सर्वमवरुद्धं। तदेवानुप्राविशति। य एवं वेद॥१८॥

[२३]

चतुष्टय्य आपो गृह्णाति। चत्वारि वा अपां रूपाणि।
मेघो विद्युत्। स्तनयिषुर्वृष्टिः। तान्येवावरुन्धे। आतपति
वर्षा गृह्णाति। ताः पुरस्तादुपदधाति। एता वै ब्रह्मवर्चस्या
आपः। मुखत एव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। तस्मान्मुखतो
ब्रह्मवर्चसितरः॥१९॥

कूप्या गृह्णाति। ता दक्षिणत उपदधाति। एता वै
तेजस्विनीरापः। तेज एवास्य दक्षिणतो दधाति।

तस्माद्दक्षिणोऽर्धस्तेजस्वितरः। स्थावरा गृह्णाति। ताः
पश्चादुपदधाति। प्रतिष्ठिता वै स्थावराः। पश्चादेव प्रतितिष्ठति।
वहन्तीर्गृह्णाति॥१००॥

ता उत्तरत उपदधाति। ओजसा वा एता वहन्तीरिवोद्गतीरिव
आकूजतीरिव धावन्तीः। ओज एवास्योत्तरतो दधाति।
तस्मादुत्तरोऽर्ध ओजस्वितरः। सम्भार्या गृह्णाति। ता मध्य
उपदधाति। इयं वै सम्भार्याः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति।
पल्वल्या गृह्णाति। ता उपरिष्ठादुपादधाति॥१०१॥

असौ वै पल्व्याः। अमुष्यामेव प्रतितिष्ठति। दिक्षूपदधाति।
दिक्षु वा आपः। अन्नं वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते।
यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते। तदवरुन्धे। तं वा एतमरुणाः केतवो
वातरशना ऋषयोऽचिन्वन्। तस्मादारुणकेतुकः॥१०२॥

तदेषाऽभ्यनूक्ता। केतवो अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः।
प्रतिष्ठा ५ शतधा हि। समाहितासो सहस्रधायसमिति।
शतशश्चैव सहस्रशश्च प्रतितिष्ठति। य एतमग्निं चिनुते। य
उचैनमेवं वेद॥१०३॥

[२४]

जानुदग्नीमुत्तरवेदीं खात्वा। अपां पूरयति। अपा ५ सर्वत्वाय।

पुष्करपूर्णं रुक्मं पुरुषमित्युपदधाति। तपो वै पुष्करपूर्णम्।
सत्यं रुक्मः। अमृतं पुरुषः। एतावद्वा वांऽस्ति। यावदेतत्।
यावदेवास्ति॥१०४॥

तदवरुन्धे। कूर्ममुपदधाति। अपामेव मेधमवरुन्धे। अथौ
स्वर्गस्य लोकस्य समंष्ट्यौ। आपमापामपः सर्वाः। अस्मा-
दस्मादितोऽमुतः। अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च। सह संश्चस्करद्धिया
इति। वाय्वश्चा रश्मिपतयः। लोकं पृणच्छिद्रं पृण॥१०५॥

यास्तिस्त्रः परमजाः। इन्द्रघोषा वो वसुभिरेवाह्येवेति। पञ्च-
चितय उपदधाति। पाङ्क्तोऽग्निः। यावानेवाग्निः। तं चिनुते।
लोकं पृणया द्वितीयामुपदधाति। पञ्च पदा वै विराट्। तस्या
वा इयं पादः। अन्तरिक्षं पादः। द्यौः पादः। दिशः पादः।
पुरोरजाः पादः। विराज्येव प्रतितिष्ठति। य एतमग्निं चिनुते।
य उचैनमेवं वेद॥१०६॥

[२५]

अग्निं प्रणीयोपसमाधाय। तमभित एता अबीष्टका उपदधाति।
अग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासयोः। पशुबन्धे चातुर्मास्येषु। अथौ
आहुः। सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। अथ ह स्माहारुणः
स्वायम्भुवः। सावित्रः सर्वोऽग्निरित्यननुषङ्गं मन्यामहे। नाना

वा ए॒तेषां॑ वी॒र्या॑णि। क॒म॒ग्निं चि॑नुते॥१०७॥

स॒त्रि॒यम॒ग्निं चि॑न्वा॒नः। क॒म॒ग्निं चि॑नुते। सा॒वि॒त्रम॒ग्निं चि॑न्वा॒नः।
क॒म॒ग्निं चि॑नुते। ना॒चि॒के॒तम॒ग्निं चि॑न्वा॒नः। क॒म॒ग्निं चि॑नुते।
चा॒तु॒र॒हो॒त्रि॒यम॒ग्निं चि॑न्वा॒नः। क॒म॒ग्निं चि॑नुते। वै॒श्व॒सृ॒जम॒ग्निं
चि॑न्वा॒नः। क॒म॒ग्निं चि॑नुते॥१०८॥

उ॒पा॒नु॒वा॒क्य॑मा॒शुम॒ग्निं चि॑न्वा॒नः। क॒म॒ग्निं चि॑नुते। इ॒म॒-
मा॒रु॒णके॒तु॒कम॒ग्निं चि॑न्वा॒न इति॑। वृ॒षा वा अ॒ग्निः। वृ॒षा॑णौ
स॒स्फा॑लयेत्। ह॒न्येता॑स्य य॒ज्ञः। तस्मा॑न्ना॒नुष॑ज्यः।
सो॒त्तर॑वेदिषुं ऋ॒तुषुं चि॑न्वीत। उ॒त्तर॑वे॒द्याः ह्य॑ग्निश्ची॒यते॑।
प्र॒जाका॑मश्चिन्वीत॥१०९॥

प्रा॒जा॒प॒त्यो वा ए॒षोऽ॒ग्निः। प्रा॒जा॒प॒त्याः प्र॒जाः। प्र॒जावा॑न्
भ॒वति॑। य ए॒वं वेद॑। प॒शुका॑मश्चिन्वीत। सं॒ज्ञानं॑ वा ए॒तत्
प॑शूनाम्। यदापः॑। प॒शूनामे॒व सं॒ज्ञाने॒ऽग्निं चि॑नुते। प॒शुमान्
भ॒वति॑। य ए॒वं वेद॑॥११०॥

वृ॒ष्टि॑का॒मश्चि॑न्वीत। आ॒पो वै वृ॒ष्टिः। प॒र्जन्यो॑ व॒र्षु॒को भ॑वति।
य ए॒वं वेद॑। आ॒मया॑वी चिन्वीत। आ॒पो वै भे॑ष॒जम्।
भे॒ष॒जमे॒वास्मै॑ करोति। स॒र्वमा॒युरे॑ति। अ॒भि॒चर॑श्चिन्वीत।
व॒ज्रो वा आ॑पः॥१११॥

वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्रहरति। स्तृणुत एनम्। तेजस्कामो
यशस्कामः। ब्रह्मवर्चसकामः स्वर्गकामश्चिन्वीत। एतावद्वा
वाऽस्ति। यावदेतत्। यावदेवास्ति। तदवरुन्धे। तस्यैतद्वृतम्।
वर्षति न धावेत्॥११२॥

अमृतं वा आपः। अमृतस्यानन्तरित्यै। नाप्सु मूत्रपुरीषं
कुर्यात्। न निष्ठीवेत्। न विवसनः स्नायात्। गुह्यो वा
एषोऽग्निः। एतस्याग्नेरनतिदाहाय। न पुष्करपर्णानि हिरण्यं
वाऽधितिष्ठेत्। एतस्याग्नेरनभ्यारोहाय। न कूर्मस्याश्रीयात्।
नोदकस्याघातुकान्येनमोदकानि भवन्ति। अघातुका आपः।
य एतमग्निं चिनुते। य उचैनमेवं वेद॥११३॥

[२६]

इमानुकं भुवना सीषधेम। इन्द्रश्च विश्वे च देवाः। यज्ञं
च नस्तन्वं च प्रजां च। आदित्यैरिन्द्रः सह सीषधातु।
आदित्यैरिन्द्रः सगणो मरुद्भिः। अस्माकं भूत्वविता
तनूनाम्। आप्लवस्व प्रप्लवस्व। आण्डीभवज मा मुहुः।
सुखादीन्दुःखनिधनाम्। प्रतिमुञ्चस्व स्वां पुरम्॥११४॥

मरीचयः स्वायम्भुवाः। ये शरीराण्यकल्पयन्। ते ते देहं
कल्पयन्तु। मा च ते ख्यास्मं तीरिषत्। उत्तिष्ठत् मा स्वप्ता।

अग्निमिच्छध्वं भारताः। राज्ञः सोमस्य तृप्तासः। सूर्येण
 सयुजोषसः। युवां सुवासाः। अष्टाचक्रा नवद्वारा॥११५॥
 देवानां पूरयोध्या। तस्यां हिरण्मयः कोशः। स्वर्गो लोको
 ज्योतिषाऽऽवृतः। यो वै तां ब्रह्मणो वेद। अमृतेनाऽऽवृतां
 पुरीम्। तस्मै ब्रह्म च ब्रह्मा च। आयुः कीर्तिं प्रजां ददुः।
 विभ्राजमानां हरिणीम्। यशसा सम्परीवृताम्। पुरं
 हिरण्मयीं ब्रह्मा॥११६॥

विवेशाऽपराजिता। पराडेत्यज्यामयी। पराडेत्यनाशकी।
 इह चामुत्र चान्वेति। विद्वान्देवासुरानुभयान्। यत्कुमारी
 मन्द्रयते। यद्योषिद्यत्पतिव्रता। अरिष्टं यत्किं च क्रियते।
 अग्निस्तदनुवेधति। अश्रुतांसः श्रुतासश्च॥११७॥

यज्वानो येऽप्ययज्वनः। स्वर्यन्तो नापैक्षन्ते। इन्द्रमग्निं च ये
 विदुः। सिकता इव संयन्ति। रश्मिभिः समुदीरिताः। अस्मा-
 ल्लोकादमुष्माच्च। ऋषिभिरदात्पृश्निभिः। अपेत वीत वि च
 सर्पतातः। येऽत्र स्थ पुराणा ये च नूतनाः। अहोभिरद्विरक्तु-
 भिर्यत्तम्॥११८॥

यमो ददात्ववसानमस्मै। नृ मुणन्तु नृपात्वर्यः। अकृष्टा ये

च कृष्टजाः। कुमारीषु कनीनीषु। जारिणीषु च ये हिताः।
 रेतः पीता आण्डपीताः। अङ्गारेषु च ये हुताः। उभयान्
 पुत्रपौत्रकान्। युवेऽहं यमराजगान्। शतमिन्नु शरदः॥११९॥
 अदो यद्वह्म विलबम्। पितृणां च यमस्य च।
 वरुणस्याश्विनोरग्नेः। मरुतां च विहायसाम्। कामप्रयवणं मे
 अस्तु। स ह्येवास्मि सनातनः। इति नाको ब्रह्मिश्रवो रायो
 धनम्। पुत्रानापो देवीरिहाऽऽहितः॥१२०॥

[२७]

विशीर्ष्णीं गृध्रशीर्ष्णीं च। अपेतो निर्ऋतिः हंथः। परिबाधः
 श्वेतकुक्षम्। निजङ्घः शबलोदरम्। स तान् वाच्यायया सह।
 अग्ने नाशय सन्दृशः। ईर्ष्यासूये बुभुक्षाम्। मन्युं कृत्यां च
 दीधिरे। रथेन किं शुकावता। अग्ने नाशय सन्दृशः॥१२१॥

[२८]

पर्जन्याय प्रगायत। दिवस्पुत्राय मीढुषे। स नो
 यवसमिच्छतु। इदं वचः पर्जन्याय स्वराजे। हृदो
 अस्त्वन्तरन्तद्युयोत। मयोभूर्वातो विश्वकृष्टयः सन्त्वस्मे।
 सुपिप्पला ओषधीर्देवगोपाः। यो गर्भमोषधीनाम्। गवां
 कृणोत्यर्वताम्। पर्जन्यः पुरुषीणाम्॥१२२॥

[२९]

पुन॑र्मामै॒त्विन्द्रि॒यम्। पुन॑रायुः पुन॑र्भगः। पुन॑र्ब्राह्म॒णमैतु
मा। पुन॑र्द्रवि॒णमैतु मा। यन्मे॒ऽद्य रेतः॑ पृथि॒वीमस्कान्।
यदोष॑धीर॒प्यसं॒द्यदापः॑। इ॒दं तत्पुन॑राददे। दी॒र्घायु॑त्वाय
वर्च॑से। यन्मे॒ रेतः॑ प्रसि॑च्यते। यन्म॒ आजाय॑ते पुनः॑। तेन॑
माम॒मृतं॑ कुरु। तेन॑ सुप्र॒जसं॑ कुरु॥१२३॥

[३०]

अ॒द्ध्यस्ति॒रोऽधा॑ऽजायत। तव॑ वैश्रव॒णः संदा॑। तिरो॑ऽधेहि
स॒पत्नान्नः॑। ये अपो॑ऽश्रन्ति॑ केच॒न। त्वा॒ष्ट्रीं मा॒यां वैश्रव॑णः।
रथ॑ꣳ सहस्र॒वन्धुर॑म्। पुरु॑श्च॒क्रꣳ सह॑स्राश्वम्। आ॒स्थायाया॑हि
नो ब॒लिम्। यस्मै॑ भू॒तानि॑ ब॒लिमाव॑हन्ति। धनं॑ गावो॒ हस्ति॑
हि॒र॒ण्यम॒श्वान्॑॥१२४॥

असा॑म सु॒मतौ य॒ज्ञिय॑स्य। श्रियं॑ बिभ्र॒तोऽन्न॑मुखीं
वि॒राज॑म्। सु॒दर्श॑ने च॑ क्रौ॒श्चे च॑। मै॒नागे च॑ म॒हागि॑रौ।
श॒तद्वा॒ट्टार॑ग॒मन्ता॑। सꣳहा॒र्यं नगरं॑ तव॑। इति॑ मन्त्राः॑।
कल्पो॑ऽत ऊ॒र्ध्वम्। यदि॑ बलिꣳ हरे॑त्। हि॒र॒ण्यना॒भये॑
वितु॑दये॒ कौबे॒राया॒यं ब॑लिः॥१२५॥

सर्व॑भूताधिपतये नम इति। अथ बलिꣳ हृत्वोप॑तिष्ठेत्।

क्षत्रं क्षत्रं वैश्रवणः। ब्राह्मणा वयं स्मः। नमस्ते
अस्तु मा मां हिंसीः। अस्मात्प्रविश्यान्नमद्धीति। अथ
तमग्निमादधीत। यस्मिन्नेतत्कर्म प्रयुञ्जीत। तिरोऽधा भूः।
तिरोऽधा भुवः॥१२६॥

तिरोऽधाः स्वः। तिरोऽधा भूर्भुवः स्वः। सर्वेषां
लोकानामाधिपत्ये सीदेति। अथ तमग्निमिन्धीत।
यस्मिन्नेतत्कर्म प्रयुञ्जीत। तिरोऽधा भूः स्वाहा। तिरोऽधा
भुवः स्वाहा। तिरोऽधाः स्वः स्वाहा। तिरोऽधा भूर्भुवः स्वः
स्वाहा। यस्मिन्नस्य काले सर्वा आहुतीर्हुता भवेयुः॥१२७॥
अपि ब्राह्मणमुखीनाः। तस्मिन्नहः काले प्रयुञ्जीत। परः
सुप्तजनाद्वेपि। मास्म प्रमाद्यन्तमाध्यापयेत्। सर्वार्थाः
सिद्ध्यन्ते। य एवं वेद। क्षुध्यन्निदमजानताम्। सर्वार्था
न सिद्ध्यन्ते। यस्ते विघातुको भ्राता। ममान्तरहृदये
श्रितः॥१२८॥

तस्मा इममग्रपिण्डं जुहोमि। स मेऽर्थान्मा विवंधीत्। मयि
स्वाहा। राजाधिराजाय प्रसह्यसाहिने। नमो वयं वैश्रवणाय
कुर्महे। स मे कामान्कामकामाय मह्यम्। कामेश्वरो
वैश्रवणो ददातु। कुबेराय वैश्रवणाय। महाराजाय नमः।

के॒तवो॒ अरु॑णासश्च। ऋ॒षयो॒ वात॑र॒शनाः॑। प्र॒तिष्ठा॑ꣳ श॒तधा॑
हि। स॒माहि॑तासो सहस्र॒धाय॑सम्। शि॒वा नः॑ श॒न्तमा॑ भवन्तु।
दि॒व्या आप॑ ओष॒धयः॑। सु॒मृडी॒का सर॑स्वति। मा ते॒ व्योम॑
स॒न्दृशि॑॥१२९॥

[३१]

सं॒वत्स॑रमेत॒द्व्रतं॑ चरेत्। द्वौ॑ वा मा॒सौ। नि॒यमः॑
स॒मासे॑न। तस्मिन्नि॒यम॑विशेषाः। त्रिष॒वणमु॑दको॒पस्पर्शी॑।
चतु॑र्थकालपान॒भक्तः॑ स्यात्। अ॒हर॒हर्वा॑ भैक्ष॒मश्री॑यात्।
औ॒दुम्ब॑रीभिः समि॒द्धिरग्निं॑ परि॒चरेत्॑। पुन॒र्मामै॑त्विन्द्रि॒यमि॒-
त्येते॑नानु॒वाके॑न। उद्धृत॒परि॑पू॒ताभि॑रद्भिः का॒र्यं कु॑र्वीत॥१३०॥
अ॒सञ्च॑यवान्। अ॒ग्नये॑ वा॒यवे॑ सू॒र्याय॑। ब्र॒ह्मणे॑ प्र॒जाप॑तये।
च॒न्द्रम॑से नक्ष॒त्रेभ्यः॑। ऋ॒तुभ्यः॑ सं॒वत्स॑रा॒य। व॒रुणा॑यारुणा॒येति॑
व्र॒तहो॑माः। प्र॒वर्ग्य॑व॒दादेशः॑। अ॒रुणाः का॑ण्ड॒ऋषयः॑। अ॒रण्ये॑-
ऽधी॒यीरन्। भ॒द्रं क॑र्णेभि॒रिति॑ द्वे॒ जपि॑त्वा॥१३१॥

महा॒नाम्नी॑भि॒रुद॑कꣳ सं॒स्पर्श्य॑। तमा॒चार्यो॑ द॒द्यात्। शि॒वा
नः श॒न्तमे॑त्योष॒धीरा॑ल॒भते॑। सु॒मृडी॑के॒ति भू॑मिम्। ए॒वम॑प॒वर्गे॑।
धे॒नुर्दक्षि॑णा। कꣳसं॑ वा॒सश्च॑ क्षौ॒मम्। अ॒न्यद्वा॑ शु॒क्लम्।
य॑थाश॒क्ति वा॑। ए॒वꣳस्वा॑ध्याय॒धर्मे॑ण। अ॒रण्ये॑ऽधी॒यीत॑।

तपस्वी पुण्यो भवति तपस्वी पुण्यो भवति॥१३२॥

[३२]

भ॒द्रं कर्णे॑भिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमाक्ष॒भिर्य॑ज॒त्राः।
 स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टुवाꣳ स॑स्त॒नूभिः॑। व्य॒शेम॑ दे॒वहि॑तं यदायुः॑।
 स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृ॒द्धश्र॑वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
 स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अरि॑ष्टनेमिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॑स्पति॑र्दधातु॥
 ॥ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥